

Кои се десетте најдобри раскази на светот?

Румена Бужаровска

Антологијата на Темплум *Десетте најдобри раскази на светот* (Темплум, 2019) е вистинско освежување на македонската книжевна сцена. Реткост е појавата на една ваква книга во историјата на нашето издаваштво: не само што се работи за антологија на светски расказ направена по искрено субјективни – па затоа и возбудливи – критериуми, туку в раце имаме и збир есеи од група современи македонски автори – осврти кон избраните раскази.

За што точно станува збор? Десет современи македонски писател(к)и го бираат својот омилен расказ, а потоа пишуваат есеј за него. Идејата е на главниот уредник Никола Гелевски, кој и сам учествува во проектот. Ваквиот избор е прилично нестабилен, па и ризичен во смисла на тоа дека крајниот продукт има опасност да понуди доста стеснет поглед кон светската книжевност, и тоа од повеќе идентитетски аспекти како на пример јазичен, културен или родов. И самиот Гелевски го посочува овој проблем во предговорот: „Од изборот на десетте писател(к)и во значајна мера зависи дали барем малку ќе успееме да го покриеме тоа непрегледно поле кое опфаќа векови исполнети со стотици писател(к)и, илјадници раскази и многу различни јазици“. Гелевски наведува дека оваа идеја првпат ја споделил со писателката Лилјана Дирјан (1953 – 2017), која радосно ја прифатила поканата да учествува во овој потфат. Оттаму, Гелевски антологијата и’ ја посветува токму неа.

Поради својот необичен концепт, оваа книга нуди двојно задоволство: првото, откритието кој автор каков расказ избрал, второто – откритието зошто автор(к)ите го избрале токму тој расказ. Во таа смисла, оваа збирка ме потсети на познатите поетски антологии *Песни од кои возрасните мажи плачат: 100 мажи за зборовите кои ги трогнале* (*Poems That Make Grown Men Cry: 100 Men On The Words That Move Them*, Simon & Schuster, 2014) во која среќаваме избор од Кен Лоуч, Стивен Фрај, Кенет Брана, Џон Ле Каре и други, а потоа и *Песни од кои возрасните жени плачат* (*Poems That Make Grown Women Cry*, Simon & Schuster, 2017) работена по истиот принцип, во која учествуваат жени како Џуди Денч, Елена Феранте, Керол Ен Дафи и Јоко Оно. Како и кај

Десетте најдобри раскази на светот, и овде бирачите даваат краток осврт за својот избор.

И јас радосно ја прифатив поканата за учество во еден ваков потфат. Зошто? Најмногу затоа што ваквиот концепт нуди можност за игривите прашања: кој расказ ви е најдобар? Со чив вкус највеќе се совпаѓате? Еве, јас со оној на Иван Шопов. Па и на Калина Малеска. Дефинитивно на Магдалена Хорват. А богами и на Димитрие Дурацовски. Следеше и прашањето: кој есеј победи? Лично тешко ми е да избирам меѓу Магдалена Хорват и Оливера Ќорвезироска.

Освен задоволството на откритието (расказот) и објаснението (есејот), оваа антологија нуди уште едно задоволство: уметноста на преведениот текст. Имајќи предвид дека се работи за раскази од светски рамки, беше извесно дека голем дел од расказите – ако не сите – ќе треба да бидат преведени на македонски јазик доколку веќе не се, што ќе овозможи извесен пресек и во културата на преведувањето на македонски јазик. А секако и можноста за бирање на омилениот превод (лично, се двоумам меѓу Виктор Шиков и Магдалена Хорват).

Кој се' е застапен во оваа антологија? Лилјана Дирјан со Акинари Уеда, Иван Шопов со Николај Гогољ, Калина Малеска со Џек Лондон, Димитрие Дурацовски со Џејмс Џојс, Владимир Мартиновски со Рјуносуке Акутагава, Лидија Димковска со Марина Цветаева, Никола Гелевски со Хорхе Луис Борхес, Румена Бужаровска (јас) со Фланери О'Конор, Оливера Ќорвезировска со Петре М. Андреевски и Магдалена Хорват со Лусија Берлин, при што расказите се подредени според хронолошкиот редослед на нивната појава – па така, забележително е дека сосема случајно, антологијата сепак го отсликува развојот на модерниот расказ – со исклучок на јапонскиот расказ од крајот на 18 век. Модерниот расказ е форма која во западната книжевна традиција е типична од 19от век до нашето совремие, па затоа крунисувањето на оваа антологија со „Прирачник за чистачки“ на авторката Лусија Берлин симболично го отсликува и значењето на американскиот расказ во 21 век.

Како учесничка во оваа антологија, ќе си дозволам да откријам неколку работи кои не можете да ги дознаете само кога ќе ја погледнете книгата. Упатствата што ни ги даде Никола Гелевски беа прилично широки и слободни: немавме просторни, јазични и временски ограничувања, а и покрај тоа што тој знаеше какви раскази сме избрале сите, во ниеден момент не се обиде да влијае врз нас во случај да посакал антологијата

да има поголема разноликост. Понатаму, уредникот не ни даде конкретни упатства во однос на тоа како треба да изгледа есејот, освен што ни рече дека треба да е краток – што е исто субјективно. Ни даде и опција и сами да ги преведеме расказите, за што се решивме јас и Магдалена Хорват.

Во Македонија досега не се направило опсежно истражување за тоа кои книжевности процентуално се најзастапени во македонските преводи. Такво истражување, но за период т од 1945 до 1990 година спровеле Анастасија Ѓурчинова и Соња Стојменска-Елзесер во 1992 година, која покажува дека најпреведувани книжевности на македонски јазик во тој период се руската, француската, американската, англиската, па германската. Раководејќи се според оваа логика – ако воопшто нечиј личен вкус и претпочитања можат да се сведат на каква било логика – изненадува фактот што се застапени само двајца руски автори, исто колку и јапонски, од кои последниот феномен можеби и може да се објасни со култниот статус што збирката раскази *Рашомон* од Акутагава го уживаше во Македонија. Можеби помалку изненадува присутноста на американските автори, имајќи ја предвид доминацијата на формата на расказот во американската култура во 20 век, како и фактот дека од тројцата присутни американски автори, две се жени – Фланери О’Конор и Лусија Берлин. Родово балансираниот пристап на уредникот во изборот на учесници во антологијата (5 + 5) некомплетно се отсликува во присуството на авторки: три од десет. Што и не изненадува нешто посебно, имајќи предвид дека книжевниот канон е доминантно машки.

Доминантноста на машкиот канон ме носи и во нашата книжевна традиција, која да не беше Оливера Ќорвезириска ќе беше избришана од светската мапа. Колку битен и сосема непланиран чекор од Ќорвезириска, како вистинска, темелна и длабоко промислена љубителка на јазикот – да ја избере традицијата без која ниеден од нас немаше да може воопшто да пишува.

Пред да скршнам од родовата тематика, би сакала да се осврнам и на чудниот избор на Никола Гелевски, имено расказот „Натрапничката“ од Борхес. Во својот краток есеј кон расказот, Гелевски вели дека има повеќе причини за таков избор: идејата за антологијата ја нашол кај Борхес, Борхес несомнено е еден од најголемите раскажувачи на 20-от век, и конечно тој смета дека расказот е исклучителен поради елементите на психолошки трилер, мистерија и мелодрама, поради неговите снажни ликови и колоритот на локалниот идиом на Буенос Аирес. Сепак, и самиот го истакнува

проблематичниот однос на Борхес кон женските ликови, на некој начин објаснувајќи го тоа преку неговата политичка конзервативност, но и фактот дека книжевноста „долго била сметана за машка територија“. Сепак, зборуваме за расказ во кои двајца браќа (снажните ликови) се вљубуваат во девојка (лик без карактер) која ја делат. Кога ќе сфатат дека таа меѓу нив „го посеала семето на раздорот“, ја убиваат, а потоа откако ќе се отарасат од нејзиното сега веќе бескорисно тело за да го задржат својот близок однос, се гушнуваат и речиси плачат. За разлика од Гелевски, во овој расказ гледам само еден примитивизам и позната романтизација на фемицидот, и во таа смисла не можам да го разберам ставот на Гелевски дека важноста на делото на Борхес е дека тоа претставува „мост меѓу предрасудите“.

Во сите есеи во антологијата, оној на Гелевски припаѓа на пристапот на половина застапени писатели: Иван Шопов, Калина Малеска, Владимир Мартиновски, и јас. Во овие осврти, авторот е речиси неприсутен: иако го оправдуваат својот субјективен став, тие се стремат да ја докажат вредноста на расказот низ негови интерпретации, или пак низ неговата улога во еден историско-книжевен контекст. Би го издвоила есејот на Калина Малеска – напишан со нејзиниот луциден, читок, питом јазик – за „Следбениците на Мида“ од Џек Лондон, бидејќи успева да го стори токму тоа кон кое се стремат повеќето критички осврти: да просветли, да отвори нови врати во интерпретацијата на текстот, да ни прикаже досега непознат свет. Останатите есеи во антологијата имаат помалку академски, а повеќе писателски карактер, да не речам интимистички – што и нив речиси ги доведува на ниво на раскази. Тука спаѓаат текстот на Димитрие Дурацовски со неговите незаборавни слики од снегот и езерото при освртот на „Мртви“ од Џојс, потоа моќната лична историја што ја поврзува Лидија Димковска со Цветаева и со нивните два ѓавола, како и мајсторските лирски паралели на Магдалена Хорват со Лусија Берлин. Есејот на Оливера Ќорвезироска, пак, го ставам во посебна категорија, иако и покрај личните откриени детали, неговиот пристап е поакадемски: тој претставува едно исклучително темелно читање на „Играта на старците – последното оро на Кузета Кузмана“, читање својствено само за страстен и суштински познавач на делото на Петре М. Андреевски. Притоа, стилската раскошност на есејот на извесен начин и’ парира на „понадата со зборови“ (како што е насловен есејот) во расказот на Андреевски. Оттаму, Ќорвезироска посочува дека се потрудила есејот да има еднакво толку зборови колку и расказот што го одбрала – 2.890. Конечно,

посебно е трогателна постапката на уредникот Гелевски да го вклучи блескаво сликовитиот сетилен расказ „Петел“ од Лилјана Дирјан, во замена за есејот што не стигнала да го напише.

Како што веќе напоменав, важноста на оваа антологија лежи и во преведувачката шареноликост што ни ја претставува, со можности за пофалби и критики. Така, на највисоко ниво стојат преводите на Магдалена Хорват и Виктор Шиков, од кој последниот во преведувачкиот пристап со лексичките решенија стилски наликува на преведувачкиот стил на Огнен Чемерски. Младите преведувачи Марија Ангеловска и Борислав Јарчевски се одговорни за расказот на Џек Лондон – се работи за преведувачи со светла иднина пред себе, чие можеби недоволно големо искуство единствено се манифестира со повремени несоодветности во регистарот. За жал, можеби најпроблематичен е најдолгиот расказ во антологијата – „Мртви“ од Џејмс Џојс, во превод на Томе Момировски. И покрај корекциите во преводот од страна на Никола Гелевски, тој се’ уште е буквален и нечиток, со што е лишен од стилската суптилност на Џојс.

Сепак, токму разноликоста – и во расказите, и во есеите, и во квалитетот на преводите – го прави ова дело единствено, и толку значајно во штуриот, неосмислен, и ограничен избор на квалитетна литература на македонски јазик. Ја поздравувам идејата на Никола Гелевски и го охрабрувам следниот потфат да му биде сличен – но овојпат, во жанрот на поезијата.